

Siyasal İktidar Kapsamında Edebiyat ve ‘Ulusal Alıntılar’: Genesis*

Derviş Aydın Akkoç*

“... Toplumlarımızın ve tarihsel cemaatlerimizin kökleri hakkında şeyler duyuyoruz... Ama insan, ağaç değildir. Kökleri yoktur, ayakları vardır, insan yürür.”

Juan Goytisilo, ‘Metaforas de la migracion’, (2004)

Murat Belge’nin Kasım ayında İletişim’den çıkan *GENESIS ‘Büyük Ulusal Anlatı’ ve Türklerin Kökeni* adlı son kitabını değerlendirmeden önce kitapta sıkça geçen kimi kavramlara –gelenek, anlatı, öz, kök, köken, icat vb.- yönelik bir arka plan oluşturarak ve bu arka planın oluşturacağı bağlamdan hareketle kitabın değerlendirilmesi yapılacaktır. Belge, bu kavramlara kitabının “Giriş” kısmında değiniyor ve bu kavramlara ilişkin analizlerinden sonra ortaya çıkan sonuçları eleştirdiği eserlerde somutluyor. Çalışmasının son bölümünde de bu kavramlara, bu kez daha kapsamlı bir biçimde yeniden dönerek çalışmasını sonlandırıyor. Oldukça hacimli olan bu kitabın omurgasını bahsettiğim kavramların oluşturduğunu düşündüğümden sağlıklı bir değerlendirmenin yapılabilmesi için kabaca da olsa bir “bağlamsallaştırma”nın gerekli olduğu kanısındayım.

Batı’nın iki bin küsur yıllık siyaset ve felsefe geleneğinin metafizik unsurlarıyla hesaplaşan ve mümkün olduğu ölçüde mevcut metafizikten ‘kopmayı’ hedefleyen siyasi/felsefi karşı argümanlar, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına gelindiğinde birbirlerinden habersiz olan iki Alman filozof tarafından sistematik denebilecek bir aşamaya getirilip neredeyse zirveleştirilmişlerdir. On

* Bu metnin hazırlanmasında sunduğu kaynakları ve son derece derinlikli eleştirileri ile kendisinden büyük ölçüde istifade ettiğim İstanbul Bilgi Üniversitesi’nden edebiyat hocam Dr. Yalçın Armağan’a teşekkürü bir borç bilmekteyim.

** İstanbul Bilgi Üniversitesi, Tarih Bölümü Öğrencisi.

dokuzuncu yüzyılın ortalarında, K. Marx ve F. Nietzsche, Almanya'da Hegel'in öznelci diyalektik felsefesi ve Yeni-Kantçılığın savları şahsında cisimleşen Batı metafiziğine cepheden savaş açarlarken esasında Antik Yunan'dan modern zamanlara evrilerken gelen ve uzun yıllar insan zihni üzerinde egemenliğini kurmuş olan siyasi/felsefi argümanları ve onların bağlı bulunduğu paradigmayı yapısal diyebileceğimiz değişikliklere uğratmışlardır.

Marx'ın ve Nietzsche'nin Batı'nın değerler hiyerarşisine kısa devre yaptırarak metafizik algının sürekliliğini kesintiye uğratan pratikleri, kendi özgün ve yaratıcı yataklarında, nihayet H. Arendt'in "felsefi sistemleri veya o sırada kabul edilmiş değerleri 'başsağığı getirme' hareketi" (Arendt, 2006: 49) olarak niteleneceği 'gelenekten modern kopuş'¹ aşamasına ulaşmıştır.

Bu gelenekten modern anlamda kopuş için metafiziğin kavramlarının neredeyse tamamı eleştiriye tabi tutulur. Marx, Hegel'in 'töz', 'tin', 'bilinç', 'mutlak tin' gibi kavramları ile çarpışırken Nietzsche de algısını 'ahlâk'ın tarihine ve yine ahlâkın güncel siyasi ve toplumsal gelişmeler üzerindeki etkilerine yoğunlaştırmıştır. Kant, Hegel, Schopenhauer gibi filozoflar Nietzsche'nin "sert" eleştirilerinin merkezinde yer alan başlıca isimlerdir.

Hesaplaşılabilir kavramlardan biri de 'köken' kavramıdır. Bu kavramın eleştirisi Marx'tan ziyade Nietzsche'de önemli bir yer teşkil etmektedir. Köken kavramının içinde yer aldığı metafizik söylem ya da felsefi sistemler, kaçınılmaz bir biçimde 'öz' kavramını da söyleminin içine yerleştirip yürürlüğe sokmaktadır. Bunun sonucu olarak da, kökeni ele alınmaya çalışılan şey'e mevcut metafizik söylemce verili bir geçmiş ve değişmezlik özelliği atfedilmeye başlanır. Zaman içinde değişmeden kalabilen, yapısında herhangi bir dönüşümü yaşamayan bu öz ve kök/köken kavramları, Nietzsche'ye göre ahlâkın mevcut yaşamdaki hemen her şeyi 'idealize' etmesiyle ilintilidir.

Nietzsche'nin köken ve öz kavramlarına yaptığı eleştirilere geçmeden önce onun ahlâkın en büyük ikiyüzlülüğü olarak nitelendirdiği 'ideal' kavramına yaptığı eleştirileri ele almalıyız. Nietzsche'nin 1887'de kaleme aldığı *Ahlâkın Soykütüğü* adlı kitabının ilk bölümünün sonlarına doğru, 'ideal' kavramına ve ideal olan şey'lerin nasıl yaratıldıklarına yönelik uzunca bir aforizma yer alır. İdeallerin nasıl üretildiğine bakmak her şeyden önce cesaret isteyen bir pratiktir ve bu pratik için kişinin yeteri kadar meraklı ve atak olması gerekmektedir. Cesaret ve merak sahibi kişinin bunu yapması için ideallerin imal edildiği 'aşağılarda' (oyusa Platon'dan beri idealler her daim 'en üsttedir' ve bu yukarıda bahsettiğimiz değerler hiyerarşisinin başsağığı çevrilmesinin Nietzsche'deki örneklerinden sadece biridir.) yer alan 'karanlık deliğe' bakması gerekir. Bu karanlık delik esasında ideallerin üretildiği, tıka basa intikam, nefret ve hınç gibi duygularla yüklü büyük ve kötü kokular saçan bir mahzen, "biz iyiler-Bizler âdiliz" diye sesler çıkaran öznelere yer aldıkları büyük bir fabrikadır. Aşağıya bakan meraklı ve cesur insan, bu karanlık ve ürkütücü mahzende ideallerin nasıl ve neden üretildiklerinin ahlâki referans unsurlarını yakalar ve fakat en sonunda vardığı sonuç, kötü havasıyla bu büyük fabrikada üretilen şeylerin *yalan*'dan başka bir şey olmadığını fark etmesidir (Nietzsche, 2003:55). İdealler yalan olduklarından temsilini üstlendikleri kav-

ramlar da (doğruluk, erdem, iyilik, kötülük, güzellik vb) büsbütün yalandır. Nietzsche için ahlâk, değişmez bir öz ve köken ile ilişkisi olmayan, sonradan “icat edilmiş” en büyük yalanlardan biridir.

Anlaşılabacağı üzere ideal’in kökeni yoktur, kökensizdir. Sonradan üretilmiştir. İdealler, ahlâka içkin kimi iktidar mekanizmalarınca, içlerindeki kin ve nefret unsurları manipüle edilip yalanlar silsilesi olarak toplumsal-tarihsel düzlemde dolaşıma sokulur. Dolaşımda olan yalanlar –kökeni olmayan idealler-öznelence “düşmanlarını boyunduruk altına alma”nın silahlarına dönüştürülür. Buradan sonra da mevcut yalanlar, ahlâkın sınırlarından siyasetin “güç” ile şekillendirilen egemenlik ilişkileri mıntikasına geçiş yapar ve iktidar ‘oyunları’ içindeki yerlerini almaya başlar.

Köken sorunu Nietzsche’de ‘bilgi’ söz konusu olduğunda da gündeme gelmektedir. M. Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*’ni yazarken Nietzsche’nin bilgi hakkında yazdığı aforizmaların fazlasıyla etkisi altındadır. Hatta denebilir ki, Foucault’nun ünlü “bilgi-iktidar-söylem” formülasyonundaki ‘bilgi’ ve ‘güç’ kavramları Nietzsche’nin argümanları olmaksızın yaratılamazlardı. Foucault, Mayıs 1973’te verdiği bir konferansta –Hakikat ve Hukuksal Biçimler- bilgi konusuna yeniden döner ve Nietzsche’deki bilgi anlayışından hareketle hakikat ve hukuk arasındaki ilişkiyi yeniden ve bambaşka biçimlerde tanımlamaya kalkışır. İfadelerine Nietzsche’den bir alıntı yaparak başlar. Alıntı şöyledir: “Sayısız güneş sistemlerinin ateşiyle yıkanmış evrenin bir köşesindeki bir kıvrımda bir gün bir gezegen ortaya çıktı, gezegenin üzerinde zeki hayvanlar bilgiyi keşfettiler. Bu, ‘evren tarihi’nin en gurur verici ve en yalancı dakikası oldu” (Foucault, 2005: 168).

Foucault, bu alıntıdaki ‘bilgiyi keşfetme’ ifadesine eğilerek Nietzsche’de keşfetme/icat etme sözcüklerinin nasıl ve neden kullanıldıklarını belirtir. Foucault’ya göre Nietzsche’nin polemik bir muhtevaya sahip olan metinlerinde sıkça geçen “icat” –Almanca *Erfindung*- sözcüğünü kullanmasının nedeni bu sözcüğün karşıtı olan “köken” –*Ursprung*- sözcüğünü kullanmak istememesidir.

Bununla ilgili *Şen Bilim*’den bir örnek sunar. *Şen Bilim*’de Nietzsche, Schopenhauer’i dinin kökenini sözümona tüm insanlarda var olan bir önceleme ile kabul etmesinden ötürü eleştirir. Bu önceleme, yukarıda bahsettiğimiz değişmeksizin kalan bir dinsel ‘öz’ kavramını ‘köken’ sözcüğünden hareketle tek tek tüm insanlarda var olan metafizik bir duygu ya da tasarım haline getirir. Buradan sonra Foucault, Nietzsche adına şöyle konuşur: “Oysa, der Nietzsche, tarih bu değildir, böyle tarih yapılmaz, olaylar bu şekilde cereyan etmemiştir. Çünkü dinin kökeni yoktur, *Ursprung*’u yoktur, icat edilmiştir, dinin bir *Erfindung*’u vardı. Belirli bir anda, dini ortaya çıkaran bir şey meydana geldi. Din imal edildi; önceden yoktu” (Foucault, 2005: 170).

1- Hannah Arendt, geleneksel hiyerarşilerin tersine çevrilmesi sürecinde *Vita Activa* (emek, iş ve eylem) ifadesi bağlamında Marx’ın ve Nietzsche’nin geleneğe yönelik yıkıcı hamlelerine rağmen bu düşünürlerde geleneğin “kavramsal çerçevesinin az çok dokunulmadan bırakılmasından ötürü gelenekten tam teşekküllü bir “kopuşun” gerçekleştirilemediğini yazar. (İnsanlık Durumu, s.49)

Büyük fabrikada imal edilen şey salt din ya da bilgi değildir; esasında toplumsal/bireysel yaşamı bir ucundan öbürüne kat eden tüm bir “değerler silsilesi”dir. İktidar bu değerler silsilesini yaratıp kendine özgü bir paradigma inşa ederken, bir yandan da hakikat oyunlarını oynamaktan geri durmaz. İcat edilen şeyler mahzenlerde yaşamakta olan ve kendilerinin yaşamın gerçek kurucu öznesi olduklarını kimi zaman çıplak şiddet kimi zaman şiddetin biçim değiştirmiş şekilleri olan ahlâki/siyasi buyruklar vasıtasıyla otoriter bir biçimde dayatır. Dayatmanın sürekliliği, etkisi altına aldığı kişinin tam teslimiyeti gerçekleşene değin kesintisiz bir biçimde sürer. İnsanlık –hâkim sınıfların denetiminde, tekil değil çoğul olan- kendi özgün gelişimi esnasında karşılaştığı güçlüklerden sıyrılıp amaçladığı ‘geleceğe’ yönelmek için varoluşunun belirli aşamalarında belirli birtakım kavramları gerçeklikle pek de ilişkisi olmasa dahi ortaya çıkarmış ya da Nietzsche’nin ifadesi ile “icat” etmiştir. Tarihsel/kültürel icatlar, egemenlik ilişkileri mıntikasına geçince hızla “siyasallaşarak” iktidar ilişkilerince sarılıp sarmalanır ve sahip olduğu otoriteryan nitelik giderek daha bir belirginleşip keskinleşmeye başlar.

Siyasal iktidarın sürgit kılınmasına aracılık eden tarihsel/kültürel icatlar kendi içinde çeşitliliğe sahiptir; bir icat toplumsal yaşamda kalıcı olabileceği gibi tersine geçici bir süreliğine de var olabilir; önemli olan mevcut icadın toplumsal yaşama –buna dünü ve bugünü ile “toplumsal bellek” demek daha doğru olacak sanırım- yerleştirilmesi ve ondan da önce toplumsalın –artık çoktan siyasallaşmış olan toplumsalın- verili icadı şu ya da bu şekilde bünyesine dahil edebilecek konuma getirilmesidir. Çoğu zaman çeşitli çıkar isteklerinin, iktidar olma arzularının, egemenliğin temel aktörü haline gelme hırslarının tetiklediği, kışkırtıp yaratılmalarına zemin ve olanak hazırladıkları kurguya dayalı, ideal olanı eksen alan büyük ve tantanalı yalanlar olarak icatlar, büyük ölçüde modern çağın yaratımlarıdır. Kuşkusuz yukarıda bahsettiğim bağlam içinde siyasal ilişkilerin teşvik edip görünür kıldıkları yalanların tarihi çok eskilere götürülebilir; fakat kastedilen bu yalan üretiminin modernite ile yoğunlaşip genelleşmesi ve hatta çoğu zaman yalanlar olarak algılanmaktan dahi azade olup hakikatin ta kendisiymişçesine toplumsal bellek tarafından kanıksanıp içselleştirilmesidir.

Toplumsal yaşamda hemen hemen her gözeneğe sinmiş, gündelik pratiklere değin nüfuz etmiş olan iktidar ilişkilerinin ve bu ilişkilere işlerlik kazandırmayı ve yeniden kazandırmayı temel strateji olarak belirleyen aktörler –asker, bürokrat, politikacı, baba, köşe yazarı, din ve bilim adamları vb.- bu işlerlik kazandırma arayışlarında neredeyse hemen hemen her vasıtayı kullanmaktadırlar. Bu vasitalardan biri hiç kuşkusuz tarihtir. Gerçekliğin sadık bir araştırmacısı olan tarih, iktidarın mıntikasında şimdiki zamanının denetimi ve kalıcı istikrarı için işlevselleştirilir ve iktidarın görkemli geleceğe uzanmaya dair genel stratejisinin taktik taşıyıcısı, destek ve dayanakçısı olur. Çünkü tarih de ‘söylem’ üretir; kişiler, durumlar ve olaylara dayanan tarih hâkim sınıfların egemenliğini kurma işlevinin vasıtasına dönüştürüldüğü andan itibaren güdültülü, haşin, yırtıcı ve keskin söylemler üretir ve nihayet üretilen –icat edilen- söylemler halihazırdaki öteki söylemlere –hukuki, ahlâki, politik vb.- eklenir ve onların destekçisi olur. Bu bağlamda tarih, öyle ki,

geçmişin bulanık katmanları arasında neredeyse toplumsal belleğin dahi kısısından köşesinden çekilip unutulmaya yüz tutan en küçük bir jesti, mimiği, sembolü, eylemi, sözcüğü, edimi, etkinliği, bilinç işaretini, şekli dahi elindeki sondaj makinasıyla bulmaya çalışıp bir süre sonra geçmişin mahzeninden çekip çıkarır ve iktidarın mevcut genel söylemine yedekler. Bu söyleme yedeklenmiş tarihi 'gerçeklikler' gerçek olabileceği gibi uydurma da olabilir. Söz konusu olan şey, iktidarın egemenliğinin tesisi olduğunda geçmişin tozlu ve kırık dökük katmanları arasından çekilip çıkarılan şeylerin uydurma ya da hakiki olması değildir; tüm bu çekilip çıkarılan şeylerin toplumsal/bireysel yaşamda kabul görür olması, belirli bir işlerliğe sahip olup var olan bir boşluğu doldurmasıdır.

Siyasal iktidarın gelecek stratejisinin taktik taşıyıcısı olarak tarih bilindiği üzere 'anlatıya' dayanır ya da anlatıyı merkez alır. Tarih sözcükler, cümleler aracılığıyla anlatı yaratımı faaliyetidir; geçmişin şurasında, burasında kalmış bir olayın kaynaklar referans gösterilerek yazıya aktarılması ve nihayet yazının bizatihi kendisinin araçsallaştırılmasıdır. Metinlerin yeniden ve yeniden yaratılması ve yaratılmış söylemlerin dolaşıma sokulması ile iktidar kalıcılığını pekiştirip yoğunlaştırır. Anlatılan bir cinsin, bir sınıfın, bir ırkın tarihi olabilir fakat nesneleştirdiği şey her ne olursa olsun, inşa edilen anlatılar her defasında iktidarın hakikat oyunları içindeki yerlerini alırlar.

Belirli bir dönemde egemen tarihsel anlatının kimi zaman tersi yönde, ona karşıt olarak yaratılmaya başlayan alternatif tarih anlatısı, -kırılma, büzülme ya da kopuş anları- karşı-tarihlerin üretilip icat edildiği anlardır. Egemen tarih anlatısının içinden ona rağmen yükseltilmeye çalışılan karşı-tarih anlatıları aslında mevcut toplumsal-siyasal yaşamdaki güç dengelerinin çalkalanmasının bir neticesi olarak ortaya çıkan söylemsel yer değiştirme halleridir. Başka bir deyişle, çatışan söylemlerin bir tür zemin kaybına uğramasıdır. Alternatif tarih anlatıları çökmekte, yıkılıp dağılmakta olan bir iktidardan ve onun artçı etkilerinden doğan görece yeni anlatılardır; anlamlar önceki iktidar ilişkilerinin sabitlediği koordinatlardan sökülüp başka koordinatlarda yeniden kodlanırlar. Fakat kodlanan her anlam, kadim bir ilke üzerinden hareketine devam eder: "İktidarım, çünkü daha eskiyim", "toprağın gerçek sahibi benim çünkü köklerim sanılandan çok daha öncelere uzanmaktadır", "zaman içindeki kimi dönüşümlerim, sabitliği ve değişmezliği başat unsur olan öz'ümden yozlaşarak uzaklaşmamın bir sonucudur", "ondan kimi nedenlerle uzak düşmemle ilgilidir."

Modernitenin 'icat ettiği uluslar' bir kez bu karşı-tarih ve onun şaşaalı anlatısı ile 'tekevvün' ettiğinde/ettirildiğinde artık yapılması gereken olabildiğince "en eskiye" yönelmek ve en eski üzerinde hak iddia etmektir. En eski üzerindeki hak iddiası şimdinin teminatı gibi bir işleve sahipken aynı zamanda geleceğin de ipotek altına alınıp iktidar ilişkilerince rehin tutulmasıdır. Bellek yaratımına yönelen tarih anlatısı, geçmişin ilişkileri içindeki en küçük bir ayrıntıya dahi teğet geçmez, onun için en önemsiz ve silik şey dahi anlatının nesnesi olup iktidarı kıvamlştırıcı bir değere sahiptir. Foucault, şu ifadeyi belirtirken sanırım yukarıda anlatılmaya çalışılan şeyi dile getirmek-

tedir: “Tarih, ritüeller gibi, kutsallaştırma ayinleri gibi, cenaze törenleri gibi, ayinler gibi, söylence anlatıları gibi, bir iktidar yaratıcısı, bir iktidar yoğunlaştırıcısıdır” (Foucault, 2003:78).

Geçmişin hemen hemen her ayrıntısını yedeğine alan, ihtişamının parıltısı ile gözleri kamaştırın, gücü ve kuvveti ile büyüleyip etkisizleştiren ve tüm bu olup bitenlerden sonra hukuksal zincirleri uyruklarının boyunlara sarıp sarmalayan bu körleştiren köleleştiren tarih anlatısı kuşku yok ki siyasal anlatının bir parçasıdır. Tarihsel-siyasal anlatıya bağlı olan bir başka unsur da, araçsallaştırmayı, tarih gibi, onun da gerçekleştirilmesinden ötürü edebiyattır. Edebiyat ve siyaset arasında da doğrudan bir ilişki vardır; bu ilişkisellik halini tayin eden şey de birçok şeyde olduğu gibi egemenlik ilişkileridir. Edebiyatın, siyasal iktidarın mntıkasına yazınsal anlamda en fazla yaklaştığı an, romanın bir alt-türü olarak “tarihi romanları” birer eser olarak ortaya çıkardığı anlardır.

Tarihi roman çoğu zaman “olay örgüsünü” kurarken gerçek tarihle olan ilişkisini keser, ya da olay örgüsü esnasında kurgu, gerçek tarihi bir süreliğine askıya alır ve bunun yerine “ıcat edilmiş” bir geçmiş çıkarır. Bu icat edilmiş geçmiş, yazarın içgüdülerinin tatminine değil tam da o andaki egemen iktidarın arzularına yöneliktir. Egemen iktidarın yukarıda bahsedilen gelecek stratejisinin hizmetine sunar kendini.

Edebiyat iktidarın şatafatlı tarihini, debdebeli gelişimini kurgu aracılığıyla icat edip toplumsal/kültürel yaşama dahil ederken esasında siyasal iktidarın söyleminin mntıkası dahilindedir. Bu mntıkadaki belki de en gür ve hırçın olduğu yer ise “ulusal anlatı” olarak tarihi romandır. Uluslar da bir bakıma belli iktidar mekanizmalarınca tarihin inşa işlevselliğinin de desteğiyle belirli iradi edimlerin ısrarcılığı sonucu sonradan yaratılmışlardır. Tahayyül edilen, sınırları çizilmeye çalışılan “ulus, hayal edilmiş bir siyasal topluluktur-kendisine hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir. *Hayal edilmiştir*, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplamlarının hayali yaşamaya devam edecektir”(Anderson, 1995: 20). Anderson’ın bu ifadeleri biraz marjinal gibi gözükse de esasında belirli bir gerçekliğe işaret etmektedir. Hayal edilen bir cemaat olarak ulus “hakikatte” var olan bir topluluktur fakat bu böyle de olsa, belirli bir zaman ve mekânsallık düzleminde yaratılmış, inşa edilmiştir. Burada şunu belirtmek de gereklidir. B. Anderson’ın hayal edilen bir cemaat olarak ulus’u, “ıcat” ve “hayal” sürecinde belirli bir varoluşa tekabül ettiğinden “yaratım” süreci ile ilişkilidir; yoksa “sahtekârlık” ya da “uydurma” ile değil. Siyaset ile ilişkisi girift ve çetrefil bir muhteviyata sahip olan bu edebiyat pratiğinin makul düzeyde anlaşılabilmesi, dar edebi okumalar aracılığı ile yeteri kadar mümkün kılınamaz. Ulusal anlatı olarak bir tarihi romanın neden ve hangi gerekçelerle yaratıldığının bilinebilmesi için anlatının sosyolojik etkisi, tarihsel ve güncel bağları, ideolojik karakteri, hukuksal/politik özellikleri gibi çok sayıda unsurun birarada eşzamanlı olarak okunması gerekmektedir. Ulusal anlatıları eksen alan romanlar esasında kuruluş romanlarıdır; burada kuruluş, ulu-

sun ortaya çıkışının –icat edilmişin- başlangıç noktasından hareketle adım adım yaratılması sürecidir.

Ulusal anlatılar hiç kuşku yok ki, anlatısını mümkün kılmak için geçmişin katmanlarına yönelir; katmanlar arasında ulusa ait olduğunu tasavvur ettiği hemen her şeyi şimdiki zamanda işlemekte olan ‘öz’e eklemeye çalışır; öz geçmişin karanlık dehlizlerinde bakmasını bilen gözler için tüm şaşaa ile zamanın ve mekânın sürekli değişim/dönüşümüne rağmen başlangıçtan beri sahip olduğu şekliyle parıldamaktadır. Tarihi romanlar da bu parıltıları yansıtan siyasiyale metinler haline gelir.

Öz kavramı yukarıda da bahsedildiği gibi köken kavramı ile beraber yürür-lüktedir. Ulusal anlatı romanları, kökene yönelir, onu ele geçirmek ister, fakat mevzu bahis olan şey bir kökenden ziyade icat edilen bir kurgudur, “geleceğin icadı” icadın gelenekselleşmesi ile iktidar ilişkilerindeki siyasiyale teçhizatı kendine has bir yer edinir.

Murat Belge’nin *GENESİS ‘Büyük Ulusal Anlatı’ ve Türklerin Kökeni* adlı kitabı bu gelenekselleşmiş icatlar, kurgular ve “yalanlar” üzerine kurulu, estetikten yoksun, teknik hatalarla yüklü olan bu edebiyatın deşifresi niteliğindedir. Kurulmakta olan –icat edilen- bir ulusal iktidarın geçmişin iktidar söylemiyle kurduğu çatışmalı ilişkiseliklerin edebiyatın mntikasına girer girmez hangi biçimlere büründüğünü ve mevcut ulusal iktidarın nasıl da dayanak bloklarından birisi haline geldiğinin ifşası olan bu çalışmaya daha yakından bakmak için yeterli bir bağlam oluşturulduğu kanısındayım.

Genesis ‘Büyük Ulusal Anlatı’ ve Türklerin Kökeni

Bilindiği gibi genel anlamıyla ‘modernizasyon’ süreci Batı Avrupa da dahil olmak üzere eşzamanlı olarak yaşanmamıştır. Modernizasyon süreci (ya da projesi) geleneksel toplumsal hiyerarşilere ve geçmişin sosyo-politik ilişkiseliklerine galebe çalıp etkisizleştirirken siyasiyale dönüşümü, esas anlamıyla ‘ulus-devlet’in yaratılması ile zirveleştirmiştir. 18. yüzyıl başlarında alttan alta etkisini gösteren, yüzyılın sonuna doğru ise artık iyice belirginleşen ulus-devlet ve ulusçuluk, öncelikle 1789 Büyük Fransız Devrim’i ile kendini görünür kılmış ve yine bu devrimin genel artçı etkilerinin yarattığı sonuçlar aracılığıyla da kendini siyasiyale yaşamda somutlaştırmıştır. Ulusçuluk zaman içinde, hızla Avrupa’nın diğer ülkelerine de yayıldı. Fransa’da başlayan ve giderek ivmelenen ulusçuluk/milliyetçilik akımı –ya da burjuva ideoloji- bünyesinde birden fazla etnik unsuru barındıran büyük imparatorlukların mezar kazıcısı oldu.

Modernleşme her coğrafyada eşzamanlı olarak yaşanmadığından imparatorluklara bağlı, modern öncesi (pre-modern) ulusların modernleşmeleri, uygun bir ifade ile “gecikmiş” modernleşme olarak tanımlanmaktadır. Sosyo-politik alt yapısını kapitalizmin oluşturduğu, hukuksal/kültürel dokusunu ise yükselmekte olan burjuva sınıfının “Aydınlanma” söylemi altındaki yenedünya algısının örgülediği modernleşme projesinin, Batı dışı toplumlardaki zamansal farklılığı modernleşmenin yapısında kısmi değişiklikler barındırır da muhteviyatında çok büyük farklılıklar –Batı’yı taklit ve kopya mantığının hâkim olmasından ötürü- göstermemiştir.

Geç modernleşen toplumlardan biri de Osmanlı'dır. 19 yüzyılın sonuna doğru İmparatorluk iyiden iyiye güçten düşmüş bir vaziyettedir; milliyetçilik, Osmanlının bünyesindeki çeşitli etnik yapılardan toplulukların modernitenin siyasal hamlesi olan ulusçuluk dalgasına kapılmalarına eşsiz bir zemin hazırlamıştır. İlkın 1821'de kendisi de geç modernleşen sınır toplumlarından biri olan Yunanistan'ın Osmanlı'ya karşı başlattığı 'Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın zaferi sonucu başlayan parçalanma süreci, yüzyılın sonlarında iyice hızlanmıştır. Geniş bir coğrafyada çoklu etnik ve dini organizasyonu ile Osmanlı (imparatorluğu) kaçınılmaz parçalanma trajedisini sancılılarıyla beraber yaşamaktadır.

Murat Belge, eserine Osmanlı'nın bu trajedisi üzerinde durarak başlar. Avusturya Bosna'nın ilhakını resmileştirir; Trablusgarb'ta, Balkanlar'da trajedi katlanarak büyür ve nihayet Birinci Dünya Savaşı yenilgisiyle trajedinin son perdesi oynanır. Osmanlı içindeki entelektüel kesim(ler) hiç olmadığı kadar bu siyasal buhranlar hakkında kafa yoruyor, bu kasvetli buhrandan çıkışın yollarını arıyorlardı. Dağılmakta olan toplumsal-siyasal organizasyonu yeniden ve daha sağlam bir biçimde biraraya getirmenin bir yolu olmalıydı. Turancılık mümkünlüğü uzak bir gelecek ütopyası, Osmanlıcılık ise bir çeşit iyimserlikti. Osmanlı'nın nihai yıkılışı kaçınılmazdı. Bundan ötürü "ne yapmalı" sorusunun yanıtı da kendi içinde elzemdi. Murat Belge, bu toz duman arasında "hayatı bir şekilde devam ettirmenin bir yolu bulunabilir miydi ve bunun formülü ne olurdu? Böyle zor bir zamanda, kendini topun ağzında hisseden kesimin 'Türk' kimliği üzerine düşünmeye başlaması, bütün 'gecikmiş'liğine rağmen kaçınılmazdı" (Belge, 2008: 7) diye başlar eserine. 20. yüzyılın başlarında "hayatı devam ettirmenin" yolları üzerine kafa yormakta olan kesimler bir 'kimlik' olarak 'Türklüğü' icat etmeye zorlanmışlardır. Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin'in öncülüğünde 1911'de Selanik'te çıkarılan "Genç Kalemler" dergisi (edebiyatta sadeleştirilmiş bir dil oluşturma, dış etkilerden uzak bir gelişim sergileme gibi amaçları olan) tam da bu husus üzerinden yayına başlar ve bir siyasal-kültürel kimlik olarak ulusun inşası/yaratımı için öncelikle dil'in inşa edilip yaratılmasının gerekliliğini savunur.

Askeri yenilgilerin beraberinde getirdiği sosyo-politik yıkımın Osmanlı entelektüel kesimi üzerindeki etkisine kısaca değindikten sonra Belge, "kimliğin edebiyata dönüştürülmesi" hamlesinin metinler üzerinden değerlendirmesine geçer. Fakat bu metin analizlerine yönelmeden önce yukarıda anlatmaya çalıştığım "öz", "varoluş" gibi kavramların ulusal anlatılar açısından sahip olduğu niteliklere Avrupa'dan da örnekler vererek açıklık getirmeye çalışır.

Değişim ve dönüşüm gibi sözcükler "özcülük" (essentialism) açısından rahatsız edici sözcüklerdir. Değişim, sabitliği ile anlaşılan "öz"den kopma, köken'den uzaklaşma ve hatta ileri bir boyutta yozlaşmadır. Özcülük anlayışına "varoluş" her daim "öz'den sonra gelmektedir metafizik algısı hâkimdir. Felsefe uzunca bir süre değişip dönüşmeyen, verili ve öncelik kiplerine sahip bir "öz"ü, "varoluş"un öncesinde konumlandırmıştır.

Modernizm projesinin de belirli bir noktadan sonra teşvik ettiği bu algı, ulus inşası açısından önemli olmuştur; ulus ve onun kadim özü geçmişin katmanları arasındadır. Asıl mevzu bahis olan şey uzaklaşıldıkça yozlaşmaya, çürü-

yüp yok olmaya neden olan, o bir mekân olarak değil ama zamansal ruh olarak var olan öz’e ulaşmaya çabalamak, onu bulmak, ona yönelmektir. Tarihle irtibatlı ulusal edebiyat uluslaşma pratiklerinin yaratılması ve pekiştirilmesi için şimdiki zamanın –Foucault’nun ‘söylemsel şimdi-lik olarak belirttiği- içinden doğru geçmişe yönelir. Öz’ün kıyasında köşesinde dolaymlanarak “kökeni”ni araştırır. Geçmişle irtibatlandırılan bu şimdi-lik’in gerekçesi salt şimdinin organize edilmesi değil aynı zaman da Belge’nin de belirttiği gibi aslında bir taraftan da “gelecektir.” “Gelecek’te ‘büyük’ olmak için kaybolan ve tarihin tabakaları altında kalan ‘temiz öz’ü o molozun altından çıkarmak ve bugün yaşayan insanlara neleri kaybettiklerini göstermek gerekir. Bu yapılırca belki ‘silkinip’ ya da ‘titreyip’ kendilerine dönmeleri sağlanabilir.” (s. 35)

Bu ‘temiz öz’ öncelikle siyasal ilişkiler, daha sonra da edebiyat tarafından yaratılan bir icattır esasında. Bu ‘öz’ü varoluştan önceye otoriter bir biçimde indirgeyen metafizik algı (20 yüzyılda J. P. Sartre, bu otoriter metafizik formülasyonu, “varoluş öz’den önce gelir” diyerek tersine çevirmeye uğraşmıştır ve bu uğraşısı da değerlerin tersine çevrilmesi açısından son derece önemli ve anlamlıdır.) edebiyatın roman türüne ve onun da bir “alt-türü” olarak ‘ulusal kuruluş’ romanları şekline büründüğünde ne gibi varyantlara ve değişkenlere sahip olmaktadır? Belge, siyasal söylemin teşvik edip tarihsel çarpık mantalitenin kışkırttığı bu ‘estetik kaygı ve değerlerden’ uzak romanların, yazarlarının zihninde eser üretilmeden önce halihazırda bulunan bir öz’ün esere yedirilme girişiminden başka bir şey olmadığını analizine girer. “Doğuş-köken” anlatılarının hangi stratejik yapılanmalarla kendilerini inşa ettiklerini ve toplumsal-bireysel bünyede yaygınlaştırdıkları ölçüde genel anlamıyla siyasal iktidarın “doğuş-köken” anlatısının nasıl da devamı olduğunun açıklamasına geçiyor. Eserde Belge, doğuş-köken anlatılarındaki hırçın ve ötekileştirici dili, yok etmeye meyilli siyasi söylemi deşifre ederken belirginleştirilmiş bir “yöntem”den olmasa bile –edebiyatta yöntem zaten tartışmalı bir sorundur- kitap boyunca incelediği romanları belirli bir okuma tarzı ile ele alıp eleştiriyor. Bu okuma ve değerlendirme tarzını M. Belge “symptomatic” okuma olarak adlandırıyor. Bu okuma “verili eseri, bağlı olduğu alanın egemen ideolojisi çerçevesinde” incelemek demektir.

Osmanlı’da 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyıl başlarında hareketlenen, yüz yıl içinde de devam ettirilen bu “doğuş-köken” ve ulusal anlatının egemen ideolojisi hiç kuşkusuz milliyetçilik ve hatta zaman zaman ırkçılıktır. Faşizmdir. Ulusal anlatı içinde Türk kimliğini inşa etmeye yönelmiş, tarih ile –çoğu zaman gerçek tarihle ilgisi olmayan kurgu eksenli tarih ile- ilişkiler kurup siyasal geleceğe yönelme ve “hayatı devam ettirme” stratejisinde, anlatıların öznesi kurulmakta olan ulusun ta kendisidir. Belge’nin eseri bu anlamda, bu milliyetçi/faşist edebiyatın, edebiyat eleştirisinde bir ilk olmasından ve benzerinin neredeyse hiç olmamasından ötürü “gecikmiş” fakat buna rağmen son derece kapsamlı bir eleştirisidir.

“Büyük Ulusal Anlatı”daki egemen ideolojik çerçeveyi inceleyerek başlayan değerlendirmelerin cisimleşmesi için üç kuruluş romanını eleştirisinin odağı-

na alıyor Murat Belge. Bunlar Kemal Tahir'in *Devlet Ana'sı*, Tarık Buğra'nın *Osmancıkı*, ve Erol Toy'un *Azap Ortakları* adlı romanlarıdır.

İnceleme ilk olarak Kemal Tahir üzerinden başlar. Tahir'in *Devlet Ana'sı* doğuş-köken anlatısını yukarıda da kısaca değinildiği gibi mekânsallıktan ziyade "belirli bir zamansallıkla" ve aynı zamansallığın "ruhu" ile irtibatlandırarak kuruyor. Kemal Tahir açısından amaçlanan öncelikle "Biz kimiz?", "Nereden geliyoruz?", "Bizi biz yapan öz nedir?" gibi soruların yanıtlarını bulmaya, icat etmeye çalışmaktır. Ve aslında bu sorular tüm kuruluş –Genesis- romanlarının başlıca sorularıdır. Bu soruların yanıtları aracılığıyla anlatının omurgası yapılandırılmaya çalışılır. Yanıtlar sürekliliği ve yoğunluğu ölçüsünde bu tür edebiyatın "söylem üreten" ekseninden modernizmin ulus-devlet genel eksenli paradigmasına zemin değiştirir, mevcut paradigmaya eklenir. Ulusal kültürün bir bütünlük arz eder tarzda yaratılması –icad edilmesi- için bu sorular hayati öneme sahiptir ve edebiyat bu hayati öneme sahip olan sorulara yanıt aramaya çalıştıkça çoğu zaman, ifadenin Althusser'deki anlamı ve kullanımı ile siyasal iktidarın "ideolojik aygıtları" içindeki kurumsallaştırıcı işlevini yerine getirmektedir. Buhranlardan, hezimetlerden ve yıkımlardan doğmakta olan bir yeni ulus için "seçkin" bir tarih gerekmektedir. Ve böylesi bir seçkin tarih yaratımında "entelektüel seçkinlerin yeni millete şanlı bir soykütüğünün saygınlığını yüklemesi ve bir milli mitos olarak bu geleneği cemaatle ilişkilendirmesi gerekir". (Jusdanis, 1998: 51)

"Marksist" Kemal Tahir de "yeni millet" için şanlı bir soykütüğü arama işine yukarıdaki soruları sorarak girer. Devlet fikri merkezi bir önem arz eder; ona göre Türkler açısından devlet, tarihleri boyunca defalarca kurdukları bir cihaz, bir aygıttır. Sorunu, yani ulusun doğuşunu ve kökenini Osmanlı'nın kuruluşuna değin gerilere götürür Kemal Tahir. Asya Üretim Tarzı bağlamında Osmanlı Devletinin kuruluşunun coğrafi etmenlerini sıraladıktan sonra Tahir, coğrafyanın olumsuz şartlarından ötürü toplumsal organizasyonun "devlet" gibi güçlü ve yekpâre bir örgüt tarafından sürdürülebileceğini belirtir. Romanda Türk insanının meziyeti olarak köylülüğünü değil "devlet kuruculuğunu"(s.183) ön plana çıkarır.² Murat Belge, Tahir'in devlet vurgusunu sıklıkla belirtmesinden ötürü Tahir'in "devlet" şovenizmi yaptığını belirtir.

Roman, Ertuğrul Bey'in öldüğü tarih olan 1290'dan başlar ve Bilecik'in alındığı yıl biter. Belge, romanın "olay örgüsünü" ayrıntılarıyla sıralar. Romandaki "kötülük güçleri" anlamında negatif karakterleri ve nihayet toplumsal-siyasal organizasyon olarak Devlet'in Ana'laşmasına değin kitabı değerlendirir.

Tarık Buğra'nın *Osmancıkı* ise Osman Gazi'nin ölümü ile başlar ve yine Osman Gazi'nin ölümü ile biter; Osman Gazi Bursa'nın fethini beklemektedir ölüm döşesinde. Romandaki anlatı bu bekleme sürecinde gerçekleşir. Roman büsbütün "Cihân devletini kuran irâde, şuur ve karakter" in serimlenmesi üzerine kuruludur. Tarihsel kişilikler (Osman Gazi, Ertuğrul Bey, Orhan bey vb) fazlasıyla savaççılık, gurur, güç ve kuvvet gibi özelliklerle yaratılmışlardır. Güçlü bir soy güçlü olan bu kişilerin bağlı bulunduğu kavimden doğup çoğalmaktadır. Ve hatta öyle ki, "dünya" bu güçlü kişilerin içinde yer al-

dıkları “bir soy” ve bu soyun devlet kurma iradesinin oluşturduğu “bir ülkü”yü beklemektedir.” (s.13)

“Solcu” Erol Toy ise *Azap Ortakları*’nda Kemal Tahir ve Tarık Buğra’nın tersine kuruluş, başlangıç anını Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna ve mevcut kuruluşu üstlenen siyasal kişiliklere değin götürmez. Onun başlangıç anını Şeyh Bedreddin oluşturur. Erol Toy, egemen tarih içinden ona rağmen çıkan bir karşı tarih arıyor gibidir. Bedreddin, Erol Toy’da adeta Leninvari bir siyasal dehaya, Marxvari bir teorik derinliğe sahiptir. “Ulusal Öz”ün edebi anlatısının Erol Toy’daki inşası bir zulüm ve haksızlık makinası olan devlete karşı çarpışanların “kahramanca” direnmeleriyle ete kemiğe bürünmektedir. Tam da bu konuyla ilgili, yani devrimci söylemlerin kendi geleneklerinin üretilmesiyle ilgili olarak Eric Hobsbawm yerinde bir ifadeyle şunu belirtmektedir: “Devrimci hareketler bile yeniliklerini bir ‘halk geçmişi’ne (Saksonlara karşı Normanlar, Franklara karşı ‘nos ancetresles Gaulois’ –atalarımız Galliler-, Spartaküs), devrim geleneklerine (Engels’in Almanya’da Köylü Savaşları’nın önsözünde iddia ettiği gibi, “Alman halkının da bir devrimci geleneği vardır.”) ve kendi kahraman ve şehitlerine referansla sağlamlaştırmışlardır” (Hobsbawm, 2006: 16).

Erol Toy da Bedreddin³ direnişini işte tam da böylesi bir “gelenek icat” etmek için kaleme almıştır. Bu icat edilen devrimci gelenek halkın belleğinde diri ve kuvvetli olan bir anı olmak zorunda değildir; değişiklik yaratmak isteyen kesimlerin devrimci istemlerince popülerleştirilip siyasal propagandalarına koşullanan, resmedilen, çizilen, seçilen ve kurumsallaştırılan bir gelecektir. Toy da böylesi bir siyasal araç olarak kendi Genesis’ini inşa eder.

Belge, bu üç romanının doğuş-köken açısından sundukları başlangıç noktalarını ele aldıktan sonra, Türklerin kökenini, anlatısının merkezine alan bu tarihi romanları yapısal diyebileceğim “öğelerine” ayırmaktadır. Romanlardaki “kadın”, “düşman”, “savaşçılık”, “kahramanlık”, “cinsellik” “kötüler”, “iyiler” gibi çok sayıda ögeyi⁴ ve bu öğelerde dile getirilen kin, hınç, öfke, mağrurluk, abartı gibi unsurları sıralıyor.

Düşmanlık ögesi ile ilgili olarak örneğin Kemal Tahir’in şu ifadeleri alıntılar *Devlet Ana*’dan: “... frenk adamı, say ki kuduz canavardır. Kahpedir, kıyıcıdır, allahı maldır, dini imanı soymaktır. Irzı, namusu, utanması, acıması, sözü yemini hiç yoktur. Bunalırsa insan eti yer.” (s.184) Düşmanını “ötekileştirip” kategorize eden bu üslup Belge’ye göre “...herhangi bir faşistin hayal gücünden geçirmedeği terimlerle bir Batı düşmanlığı”dır (s.59).

-
- 2- Metinde geçen yazarların romanlarından yapılan alıntılar doğrudan Murat Belge’nin eserinden aktarılmaktadır.
- 3- Şeyh Bedreddin’in edebiyatın anlatı düzlemine dahil edilmesi Nâzım Hikmet’te de mevcuttur. Murat Belge, Bedreddin’in Nâzım Hikmet tarafından tematikleştirilmesini “genesis kaygısı duyulmadan yapılan” bir tematikleştirme olarak tanımlar.
- 4- Bu öğeler Belge’nin çalışmasında hayli önemli bir yer teşkil etmektedir. Bununla birlikte bu öğelerin hemen tamamı ana başlıklara ilişkin alt başlıklar olarak ele alınıyor. Alt başlıkların bir hayli fazla olması çalışmayı detaylandırıyor fakat okumayı da bir o ölçüde zorlaştırıyor. Murat Belge, söz konusu öğelerin hepsine ele aldığı yazarlar açısından değinmektedir. İster solcu yazarlar ister milliyetçi-faşist yazarlar olsun, isterse de İslamcı yazarlar olsun, bu yazarların hepsinde bu öğelere biçilen anlamlar hemen hemen aynıdır. Bu nedenle tek tek her yazarda bu “ötekileştiren” dili ele almayacağım.

Kadın ögesi de bu yazarlarda düşman algısından pek farklı değildir. Türk kimliği açısından soyun teminatı olarak iffet ve ahlâkla bezeli, cinselliği hazza değil doğuma yönelik olan karakterler olarak yaratılırlar. Şehvet, arzu gibi cinsellik unsurları ise Türk kadınından ziyade “gavur” olarak ifade edilen Rum, Bizans gibi “öteki” ırkların kadınlarının sahip oldukları özelliklerdir.

Belge, son olarak ‘genesis’ romanlarındaki iki ögeye daha değinir. Bunlardan biri anlatıya belirli bir eskilik, zaman aşımı kazandırmak için yaratılmaya çalışılan dil olarak “arkaizm”; öteki ise gerçek tarih ile icat edilen tarih arasındaki kopukluk, bilgi yanlışlığı olarak “anakronizm”dir. Bu iki öge için üç romandan da epey örnek verdikten sonra çalışmasının birinci bölümünü bitirir.

Bu üç romanda edebileştirilmiş bir siyasal kimlik olarak Türk’ün inşası, icat edilişi, kuruluşu söz konusudur. Bu kuruluş gecikmişliğinin etkisiyle hırçın ve serttir. Dili ötekileştiricidir. Öz’e yönelir, onu yaşayıp güncelleştirmek ister, mevcut yitlilik ve yozlaşma hep bu *hayal edilen* Öz’den uzak düşme ile ilgilidir. Ulusal anlatıların bu kimlik yaratma serüvenlerinde içkin bir özellik olarak taşıdıkları milliyetçi söylem kesifliği ölçüsünde ırkçı söyleme katlanarak geçiş yapar. Bu milliyetçi söylemin ırkçılıkla kıvamlanıp daha da ceberutlaştığı anlatılar Türk edebiyatında Necati Sepetçioğlu ve Nihal Atsız’ın romanlarında kendilerine yer edinmişlerdir. Belge de kitabının ikinci bölümüne Sepetçioğlu’nun beş ciltlik romanının ilki olan *Kilit* adlı eseri ile başlar.

“Ülkücü” N. Sepetçioğlu, başlangıç anını Türkler’in Malazgirt Savaşı ile Anadolu’ya girmeleri üzerine kurar. Simgesel bir biçimde kullanılan *Kilit* savaşta bu kilidin açılması ile son bulur. Milliyetçi tasarıma göre şekillendirilen bu roman da Türk insanını aramaktadır, onun her şeye rağmen değişmeden kalan öz’ünü geçmişin tortuları arasından çekip çıkarmak arzusundadır. Bunu yapmaya çalışırken Sepetçioğlu, Belge’ye göre beş cilt boyunca “tekrardan ibaret, kendi içine kapalı, monoton ve sıkıcı”dır. Eserde Türk faşizminin düşünsel dayanakları, sınırları belirginleşip somutlanır.

Genel anlamıyla faşizm, özelde ise Türk faşizmi ve onun edebiyat cephesi, Belge’ye göre “fizikseliği ön planda gelen bir ‘kahramanlık’ idealini benimserler. Bu, bir kere ‘millet’in ‘özü’dür. Hain olmayan her ‘Türk’, hatta bazen hain olanları bile, bu ‘öz’ü paylaşır.” (s.163)

Fiziksel olarak oldukça kuvvetli, savaşçı özellikleri ile düşmanlarının korkulu rüyası olan bu ‘kurmaca’ Türk’ün kendine has değişmeyen pozitif özellikleri ise “adalet”, “doğruluk”, “iyilik”, “merhamet”, “hoşgörü” gibi çok sayıda “idealleştirilmiş” ahlâki değerlerdir. Toplum ve nitekim birey bu ahlâki değerler eşliğinde kurulup yüceltilmelidir.

Sepetçioğlu’ndan sonra Belge, Nihal Atsız’ın romanlarına geçer ve ulusal anlatının Atsız’daki ifadesini ele alır bu kez. N. Atsız kuruluşu “Uzak Asya’ya” değin gerilere götürür *Bozkurtların Ölümü* adlı romanında. “Orta Asya’da, Ötüken’de doğan ve orada geçici bir yokluğa uğrayan Türk soyu Anadolu’da Kurtuluş Savaşıyla dirilmiştir” diye yazar Murat Belge romanın Diriliş kısmını açıklarken. Kitap öyle tasarlanmasa da kısa bir zaman zarfında çocuk edebiyatı kitaplarından biri haline gelir. Belge’ye göre kitabın amacının okurlara

“ırkçı-milliyetçi-militarist bir dünya görüşü vermek olduğu besbelli, apaçık”tır. (s.206). Kitapta düşman saflarında “Çinliler” merkezi bir yer teşkil eder. (Türk’ün düşmanları meselesini Nihal Atsız oğluna yazdığı mektupta bir hayli geniş bir “düşman listesi” sıralayarak uzun uzadıya anlatmıştır. Ve aslında romanlarında ele aldığı düşman problematiği de mektubunda anlattığı, Türk’ü içeriden ve dışarıdan yok etmek isteyen kuvvetlerden başkası değildir.)

Nihal Atsız’ın ırkçı dünya görüşüne de yer veren Belge, diğer romanlarını da tek tek ele alır. Bu romanlarda dile getirilen faşist anlatının deşifresi için hiç de zorlanmaz Murat Belge, çünkü bu öğelerden fazlasıyla bulunmaktadır romanlarda.

Hem Sepetçioğlu’nun romanlarında hem de Atsız’ın romanlarında, Murat Belge ilk üç roman yazarının eserlerini değerlendirmek için yaptığı eleştiri tarzını devam ettiriyor. Yani romanları, yukarıda bahsettiğim –kadın, düşman, iyilik vb.- öğelerine ayırarak değerlendiriyor. Ve hatta kitabın ilerleyen bölümlerinde ele aldığı Peyami Safa, Abdullah Ziya Kozanoğlu gibi yazarların ulusal anlatı romanlarında da aynı eleştiri yöntemini kullanıyor. Aynı eleştiri yöntemini kullandığı farklı yazarların romanlarındaki öğelerin nitelikleri hemen hemen aynıdır; bu nedenle bu aynılıkları burada birbiri ardına sıralamak bir zaman kaybı olacaktır. Bundan sonra tek tek Murat Belge’nin çalışmasında ele alınan her yazarın eserindeki ulusal anlatı öğelerini ele almayacak sadece Belge’nin analizlerine dayanarak bu yazarların sorunsallaştırdıkları roman karakterlerini ve romanların gerisin gerisine uzanmaya çalıştıkları geçmişin ne olduğunu ifade etmeye çalışacağım.

Peyami Safa *Attilâ* romanında romanın isminden de anlaşılacağı üzere kuruluş mitosunu Hun lideri Attilâ’ya kadar gerilere götürür. Batı’nın imgeleminde bir barbar olarak yer edinen Attilâ’nın bu barbarlık imgesinden arındırılması işine soyunur Peyami Safa. Burada Murat Belge Peyami Safa şahsında bir anokronizmin altını çizer: “Hunlar Peyami Safa’da ‘milli’ coşkular yaşatsa da, yazarın Hunlara ‘milli’ özellikler atfetmesi tabii son derece *anakronik*. Türklerin ta başından beri bir *millet* (ve aynı zamanda *ordu*) olduğu efsanesini kuran ırkçı-Turancı ideolojiyle aynı şeyi söylemiş oluyor” (s.251).

Belge’nin çalışması Peyami Safa’dan sonra Kozanoğlu’nun Cengiz Han’ı sorunsallaştırıp ulusal anlatısını kurmaya çalıştığı *Kızıl Tuğ* adlı romanının değerlendirilmesine geçer. Attilâ ve Cengiz Han’ın Türk edebiyatındaki anlatının temel karakterleri haline dönüşmelerinin nedenleri rastlantı değildir. Belge’ye göre bu tutum “II. Meşrutiyet’ten beri, gelişen Türkçü akım, özünde militarist bir çekirdek taşıdığı için, öncelikle Cengiz Han ve Attilâ’nın romanlarını Türk tarihine entegre edilmesine çaba harcanması”yla ilişkilidir (s.280). Her ne kadar Cengiz “sarı-ırtkan” olsa da anlatı bu durumu manipüle ederek durumu kurtarmaya çalışır. Anlatı, manipülasyon gidasını ise “Güneş-Dil teorisinin” işlendiği, 1932’de Birinci Türk Tarih Kongresi’nde Türklerin tarihini kurup yükseltmeye çabalayan tarihçilerin “icat” ettikleri tarih söyleminden almaktadır.

Belge çalışmasındaki bir bölümü de gecikmeli olarak ‘ulusal anlatıya’ eklem-

lenen İslami Genesis'e ayırır ve "doğuş-köken" anlatısının İslami edebiyatta ki örneklerine Yavuz Bahadıroğlu'nun *Turgut Alp* adlı romanı kapsamında değinir. Bu romanda öne çıkartılmaya çalışılan ulusun özelliklerinden biri de malumdur ki "dindarlık"tır. Kötülüğü Bizans ve Rumlar'da cisimleştirip iyiliği Türkler'de gerçekleştiren bu roman popüler roman teknikleri kullanılarak yaratılmıştır. Ulusal siyasal işlevinin yanısıra dini propaganda işlevi de göstermektedir yapıt. Diğer romanlarda olan anlatı teknikleri ve bu tekniklerde dile getirilen öğeler üç aşağı beş yukarı bu romanda da mevcuttur. Eserin bir "Romandan çok çizgi romanı akla getiren basit bir anlatı çizgisine oturduğundan" bahseder Murat Belge (s. 294).

Buradan sonra Murat Belge, en az Kemal Tahir kadar üzerine eğilip eserlerini eleştirdiği Halikarnas Balıkcısı'nın (Cevat Şakir) eserlerine ve onun zihniyet dünyasına geçer. Kitabın son bölümüdür. 'Mavi Anadolu' denilen akımın ne olduğunu ele alır Belge. Bu akımda da "genesis" öğeleri bulunduğundan bu akımın temsilcilerinin de eserleri incelenmelidir Murat Belge'ye göre. O nedenle akımın roman yazan tek kişisi olan Halikarnas Balıkcısı'nın eserlerini değerlendirmeye başlar. Diğer 'genesis' romanları yazarlarınınkinden biraz farklı bir genesis algısı vardır Mavi Anadolu akımının temsilcilerinin. Çünkü Mavi Anadolu akımı, Türklerin içinde yaşadıkları toprağın en eski ırkı olduğu yönündeki söylemsel hattan kurmaz anlatısını; bunun yerine "kültürel miras" ifadesi ön plana çıkarılır. Kültürler kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Sonra gelen daha önce gelmiş olanların kültürel birikimlerinden mirasçılar olarak faydalanır, onları sahiplenip içselleştirir. Kültürler arasında bir tür dostane geçiş gibi ele alınan bu "kültürel miras" söylemi esasında hiç de dostane bir biçimde kurulmamış, tersine sahiplenmenin yoğunluğu ölçüsünde baskıcı-otoriter bir şekle bürünmüştür. Bundan ötürü Ege'nin öte yakasındaki Helen dünyası olabildiğince acımasız bir biçimde aşağılanıp horlanır Cevat Şakir'in anlatısında. "Bir 'öteki' ve bir 'düşman'ın gerekli olmasının bir sonucudur" bu durum Murat Belge'ye göre (s.314).

Cevat Şakir kırklarda ve ellilerde yazdığı *Aganta Burina Burinata*, *Uluç Reis*, *Turgut Reis*, *Yaşasın Deniz*, *Gülen Ada* gibi çok sayıda romanında topraktan ziyade denizi Türk kimliğinin inşa edildiği bir mekân olarak ele almıştır. Yukarıdaki tüm romanların değilse bile *Uluç Reis* (1962) ve *Turgut Reis* (1966) adlı iki romanın "genesis" için örnek teşkil edebileceği hususunu dile getirir Murat Belge, çünkü "Cevat Şakir'in denize verdiği önem nedeniyle Türklerin denizcilikte en başarılı oldukları zamanı bir 'genesis' saydığı söylenebilir." diye yazmaktadır (s.344).

Belge, kitabın bu son yazarındaki genesis saplantısını uzun uzadıya anlatır, 'genesis' anlatısının tüm öğeleri Halikarnas Balıkcısı için de geçerlidir; o da diğer genesis yazarları gibi "kendinden" görmediği herkesi düşman kategorisi içine hapseder. Kullandığı dil haşin ve vahşi bir ırkçı dildir. Kadına yaklaşımı, erkek egemen sınıflı uygarlığın hiyerarşik yaklaşımının ayrımcı, aşağılayıcı dilinden pek farklı değildir. Sahip olduğunu düşündüğü "hümanizm"e yönelik fikirler de acımasız sertliğinin gölgesinde anlatı içinde kaybolup gider.

Son olarak, Murat Belge'nin değerlendirmeye çalıştığım bu son kitabında yukarıda ismi geçmeyen Halide Edip, Ahmed Hilmi, Melih Cevdet Anday gibi çok sayıda 'genesis' yazarından bahsedilmektedir; tüm yazarlar hakkında Belge'nin neler söylediğini yazmak olanak dışı olduğundan bu metin kapsamında sadece önemli olabileceğini düşündüğüm yazarlara değindim.

Sonuç

Edebiyatın siyasetin taşıyıcı vasıtası haline dönüştürülmesinin çok sayıda örneğini veren Belge'nin bu son çalışması, edebiyat eleştirisi tarihinde son derece önemli olan kendine has bir yere sahiptir. Edebiyatın 'Büyük Ulusal Anlatı'ların temel kurucu unsurlarından biri olduğunu belirten Murat Belge, mevcut edebiyatın bu kuruculuk esnasında anlattığı birçok şeyi aslında "icat ettiğini" belirterek eleştiriyi radikal boyutlarına vardiıyor. Murat Belge, ideal'lerin imal edildiği büyük 'fabrikaya' cesur bir biçimde eğilip bakıyor ve neredeyse tüm 'yalanları' kapsamlı biçimde gün yüzüne çıkartıyor. Gün yüzüne çıkartılan yalanlar oldukça sert, yıkıcı ve haşinler. Kimlik arayışında "hayatı devam ettirme" amacıyla kökene yönelmek isteyen yazarların bu istemleri esnasında kendilerinden olmayan, kendilerine benzemeyen kişileri nasıl da acımasızca aşağılayıp horladıklarını ve bundan ötürü de bu yazarların milliyetçilik ve faşizmin sularında kulaç attıkları belirtiliyor. Ulusal Anlatılar peşinde, Türk kimliğini öteki ulusların kimliklerini aşağılayarak icat etmeye çalışan 'genesis' yazarlarına yönelik olarak M. Belge, çalışmasının sonunda şöyle sesleniyor: "... 'öz' diye, 'köken' diye bu kadar debelenmeyin, değmez." Çünkü ulusların ve onların şahsında ifadesini bulduğu varsayılan insan'ın kökleri yoktur, insan ağaç değildir. Yürür. Köken ve öz diyerek, siyasal kaygılar eşliğinde, estetik değerlerden uzak, baskıcı bir üslupla inşa edilen anlatılar, toplumsal-bireysel yaşamda olsa olsa "düşmanlık"ların inşasına yaramaktadırlar. Bunun yerine "insanlığın ortak" hislerinin içinde ifade edilebileceği bir söylemin yerleşmesi gerekmektedir.

Böylesi bir söylemin yeniden ve herşeye rağmen inşa edilmesi için ulusal olanı eksen alan tüm sosyo-politik anlatıların gelenekselleştirilmeye çalışılan statükoları sarsılmalı ve hatta mümkünse parçalanmalıdır. Anlatıların birbirlerine düğümlenerek yarattıkları otoriter/tahakkümcü söylemsel tanımlar, dikiş yerlerinden yırtılıp atılmalı ve ortak hislerin içinde kendini özgürce ifade edebilecekleri "alternatif" bir söylemin inşası gerekmektedir. Kuruluşu esnasında kendisi dışındakini "ötekileştirmeyen" bir dil gerekmektedir. Düşmanca duyguları çıktıkları yerde etkisizleştirebilen bir "yeni" dil için yürürlükte olan dilin siyasal ilişkilerin cenderesindeki tıkanarak keçeleşmiş etkisinden kurtulması gerekmektedir. Bu kurtuluşun somut olarak görünür kılınması için eleştirinin kendisi bir kez meydana çıktığında kendi sınırlarını olabildiğince genişletip ötelere taşımak, radikalleştirmek durumundadır.

Görece 18 yüzyılda başlayan ve günümüze değin derinleşerek uzanan; siyasal-kültürel yaşama tüm ağırlığıyla bir karabasan gibi çöken milliyetçiliğin neden olduğu yıkımların insan dünyasında yarattığı ağır tahribatların giderilmesi kanımca biraz da bu radikallığe bağlıdır. Milliyetçi boğazlaşmalar düzeninde birbirlerini acımasızca kesip biçen, yok etme istemiyle benliği yapan

tutuşan “hayali cemaatlerin” kendilerini imgelemin sınırlarından koparıp “gerçek” kıldığı yer kundaklanmış, tonlarca bombanın sel gibi indiği kentlerdir. Bu kentlerde yaşamları paçavraya çevrilen geniş yığınlardır. İnsan yaşamının fütursuzca kıymetsizleştirildiği günümüz modern ilişkilerinde egemen iktidarların siyasal söyleminin omurgasını *hâlâ* milliyetçiliğin oluşturması insanlığın genel trajedesinin katlanarak büyümesinden başka bir sonuç doğurmamaktadır. Bu sonucun somut göstergesi ise milliyetçiliğin etkisinde “akıl tutulması” yaşayan insanın iliklerine kadar zombileş(tiril)mesidir.

Dünyayı cehenneme çeviren, yaşamı katlanılır olmaktan çıkarıp zehirleyen, salgın hastalıklar gibi ruhsal yıkımlar yaratan, intiharvari yaşamlar örgütleyen, insanın en pespaye yıkım içgüdülerini seferber ederek onu acımasız canavarlar haline dönüştüren söylemin omurgasının yaratacağı tüm sarsıntılara rağmen kırılması gerekmektedir. Eklem yerlerinden kırılarak felç edilen bir söylem, doğası gereği parçalana parçalana yıkılacaktır. Bu karşı-yıkımın mümkün kılınması insan zihnini kuşatmış vaziyette olan geleneksel ahlâki değer yargılarının Nietzsche’nin “değerlerin yeniden değerlendirilmesi” ifadesiyle mi yoksa Karl Marx’ın “bilincin kitlesel dönüşümü” olarak tanımladığı “devrimci dönüşüm” ile mi gerçekleşeceği, günümüz yok oluşunu yaşayan insan, “ölü insan” göz önüne alındığında pek de önemli bir mesele değil gibi görünmektedir.

Ölü doğumların önlenmesi ve canlı yaşamın yeniden ele geçirilmesi için milliyetçiliğin kendisini gözü kör kıldığı tarih, edebiyat, marşlar, cenaze törenleri, kahramanlık fantazileri, gösterişli heykeller, şaşaalı nutuklar gibi hemen birçok alanda onunla sakınmadan mücadele edilmelidir. Ulusal anlatıların çekirdeğindeki hınç ve intikam duyguları tam da bu alanlardan gıdasını alarak sertleşip hırçınlaşmaktadır.

Kaynakça:

- Anderson, Benedict. 1995. *Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Arendt, Hannah. 2006. *İnsanlık Durumu*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Belge, Murat. 2008. *GENESİS ‘Büyük Ulusal Anlatı’ ve Türklerin Kökeni*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Foucault, Michel. 2005. *Büyük Kapatılma*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel. 2003. *Toplumun Savunmak Gerekir*. İstanbul: YKY.
- Hobsbawm, Eric. 2006. *Geleniğin İcadı*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Jusdanis, Gregory. 1998. *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür, Milli Edebiyatın İcat Edilişi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich Wilhem. 2003. *Ahlâkın Soykütüğü Üzerine- Bir Kavga Yazısı*. İstanbul: Say Yayınları.